



АНАЛИЗА

**ПРИВАТНОСТ
И ЗАШТИТА
НА ЛИЧНИТЕ
ПОДАТОЦИ
НА МЛАДИТЕ ВО
ДИГИТАЛНАТА ЕРА**
ДОМАШНА
ПРАВНА РАМКА
И ИСКУСТВА ОД
ПРАКТИКАТА

Скопје
2022



АНАЛИЗА

**ПРИВАТНОСТ
И ЗАШТИТА
НА ЛИЧНИТЕ
ПОДАТОЦИ
НА МЛАДИТЕ ВО
ДИГИТАЛНАТА ЕРА**
ДОМАШНА
ПРАВНА РАМКА
И ИСКУСТВА ОД
ПРАКТИКАТА

Скопје
2022 година

Скопје, 2022 година

Приватност и заштита на личните податоци на младите во дигиталната ера – домашна правна рамка и искуства од практиката - анализа

Издавач:

Македонско здружение на млади правници (МЗМП)
ул. Донбас бр. 14/1-6 1000 Скопје
www.myla.org.mk | contact@myla.org.mk
тел. 02/ 3220 870

Автор:

Мануела Станоеска

Уредници:

Арбен Гудачи
Маја Атанасова
Мартина Дранговска Мартинова

Лектура:

Елеонора Попетревска

Дизајн:

Кома дооел Скопје

Место на издавање:

Скопје

МЕСТО ЗА ЦИП



МЗМП



Изјавите и анализите пренесени во оваа анализа се исклучиво на авторите и не се одобрени од Домот на делегатите или од Одборот на гувернери на Американската адвокатска комора, ниту од Иницијативата за владеење на правото на Американската адвокатска комора, ниту ја претставуваат позицијата или политиката на Американската адвокатска комора/Иницијатива за владеење на правото. Понатаму, ништо во овој прирачник не треба да се смета за давање правен совет за конкретни случаи. Содржината е одговорност на Македонското здружение на млади правници и не мора да ги одразува ставовите на донаторот или на АБА/АБА РОЛИ.

СОДРЖИНА

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ	5
ВОВЕД	6
МЕТОДОЛОГИЈА	10
СТРУКТУРА	12
УСТАВОТ НА РСМ ЗА ЗАШТИТАТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ И ПРИВАТНОСТА	14
ЗАКОН ЗА ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ КАКО ОСНОВЕН ЗАКОН	16
Согласноста како основа за обработка на лични податоци	20
Права на субјектите на лични податоци	22
Агенцијата за заштита на личните податоци како надзорно тело	24
Право на поднесување барање до АЗЛП	25
Право на ефективна судска заштита против одлуките на АЗЛП и право на ефективна судска заштита против контролор или обработувач	26
Право на надоместок на штета и одговорност	26
КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК НА РСМ	28
ЗАКОН ЗА ПРАВДА ЗА ДЕЦАТА	30
ЗАКОН ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА	31
ЗАКОН ЗА ЕЛЕКТРОНСКИТЕ КОМУНИКАЦИИ	32
ЗАКОН ЗА ЕЛЕКТРОНСКА ТРГОВИЈА	34
ЗАКОН ЗА ОБЛИГАЦИОНИТЕ ОДНОСИ	36
ЗАКОН ЗА СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	38
ПРЕЗЕНТАЦИЈА НА ДОСТАВЕНИТЕ ИНФОРМАЦИИ ОД АЗЛП	40
АНАЛИЗА НА СОСТОЈБАТА СО ПРАВОТО НА ПРИВАТНОСТ	42
Заклучоци	45
Предизвици и препораки	47
Користена литература	50

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

PCM	Република Северна Македонија
MZMP	Македонско здружение на млади правници
AZLP	Агенција за заштита на личните податоци
MON	Министерство за образование и наука
БРО	Биро за развој на образованието
ЗЗЛП	Закон за заштита на личните податоци
КЗ	Кривичен законик
ЗПД	Закон за правда за децата
ЗЗД	Закон за заштита на децата
ЗЕК	Закон за електронските комуникации
ЗЕТ	Закон за електронска трговија
ЗОО	Закон за облигационите односи
ЗСО	Закон за средното образование



ВОВЕД

Последните две години ни покажаа дека наместо во канцеларија, можеме да работиме онлајн. Дека наместо во училиница, можеме да учиме онлајн. Дури и социјалниот живот, разговорите, дружењето, размената на размислување се префрли онлајн. Дали бројот на пријатели на социјалните мрежи соодветствува на бројот на пријателите во реалниот живот и дали сè повеќе нашата реалност станува виртуелна?

Постарите генерации се трудат да ги следат новите трендови на комуницирање онлајн (со цел да разговараат и „да ги видат“ своите деца и внуци преку „Вајбер“ или на „Фејбук“?), луѓето во средни години се фаќаат во костец со новиот дигитален свет (работат, се дружат и купуваат онлајн...), но новите генерации (младите, средношколците) ја живеат дигиталната реалност (учат, се дружат, комуницираат, „гејмаат“, се сакаат со емотикони и стикери, се запознаваат, се состануваат во „чет соби“, се расправаат, се лутат, се навредуваат... онлајн).

¹ Тони Јаневски, „Интернет технологии“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Република Македонија, Скопје, 2015

Интернет¹ е мрежа од мрежи кои се поврзани меѓу себе и кои го користат интернет-протоколот (IP – Internet Protocol) за меѓумрежно поврзување и размена на информациите (без разлика на типот) меѓу одделните мрежи и

корисниците што се закачени на нив. Различните сервиси и услуги (телефонија, ТВ, компјутери, пренос на податоци и слики, аудио и видео-пораки итн.) се соединети во интернетот како единствена платформа за сите сервиси преку една глобална мрежа.

Дали на интернет важат истите правила, како и во реалниот живот? Дали удрена шлаканица создава поголема болка отколку напишана навреда на социјалните мрежи што ја виделе „сите“?

Ако во реалноста има кој да не прекори за недоличното однесување (родителите, наставниците, роднините...), дали во нашето однесување во виртуелниот дигитален свет (на социјалните мрежи, на интернет...) може некој да ни каже дека грешиме? Дали имаме храброст да признаеме или да кажеме дека сме згрешиле, дека сме повредени, навредени, дискриминирани во тој виртуелен дигитален свет? Дали има воопшто кому и каде да признаеме и дали самите не сме навредиле, исмевале, дискриминирале некого?

Дали и како ќе одговораме и кои се последиците од ваквото однесување на интернет? Кој може да не заштити во дигиталниот свет?

Новата виртуелна реалност донесе многу можности и поволности, но и многу нови предизвици и ризици. Но колку и да е различен новиот модерен виртуелен свет, сепак во него важи познатата стара максима: „На светот ништо не е бесплатно“. Услугите, производите, профилите, претплатата, филмовите, книгите, музиката на интернет и сл. ги плаќаме со денари, евра, долари, биткоици и/или со нашите лични податоци.

Дали самите ние придонесуваме за зголемување на можноста да биде повредена нашата приватност со тоа што штедро ги објавуваме нашите лични податоци на социјалните мрежи, платформи, интернет-каналите...? Дали приватноста има цена?

Со откривањето на секој личен податок на интернет се губи дел од нашата приватност. Контролата на тоа што и колку сакаме да откриеме за себе во светот на интернетот, мора да остане во рацете на поединецот,

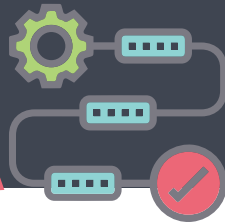
бидејќи правото за заштита на личните податоци и приватноста на поединецот е еден од постулатите на демократското општество.

Дали постојната национална законска регулатива дава основа за да може да се одговори на овие отворени прашања? Дали има основа за да се одговори на новите предизвици, за соочување со ризиците на интернет и дали постојат механизми на заштита?

Токму поради овие дилеми, предмет на оваа анализа се релевантните закони од постојното национално законодавство, кои на некој начин ги засегаат или треба да ги засегаат приватноста и ефективното остварување на правата на приватност на интернет и слободата на користење интернет кај средношколците како најзасегната категорија поединци, како и родово засновано онлајн-насилство меѓу учениците во средните училишта.



МЕТО- ДОЛО- ГИЈА



При изготвувањето на анализата користени се методиски и емпири-ски истражувања. За прибирањето на податоците за цели на изработка на анализата беа применети основните методи на сознание, а особено: анализа, синтеза, индукција, класификација, специјализација и генерализација.

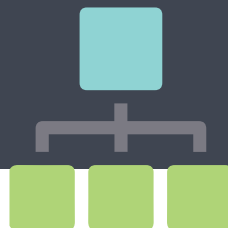
Авторот на анализата е правен експерт со долгогодишно искуство во областа на заштитата на личните податоци, којшто за изработка на оваа анализа ги користеше следните истражувачки методи:

- **Анализа на домашното законодавство од областа на заштита на личните податоци и приватноста, анализа на законодавството за заштита на децата и средното образование, како анализа на легислативата од аспект на прекршочна и кривична одговорност за прекршување на правото на приватност и/или родово засновано онлајн-насилство.**

- До четири средни училишта беа доставени прашалници поврзани со темата на оваа анализа, а овде се презентирани клучните наоди што придонесуваат за идентификување на постојните проблеми, предизвици и ризици при заштита на приватноста на интернет на средношколците, како и родово базираното насилство на интернет помеѓу средношколците.
- Понатаму, за цели на оваа анализа собрани се податоци и преку барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено до Агенцијата за заштита на личните податоци (АЛЗП), како единствен надлежен орган што врши надзор на законитоста на преземение активности при обработката на личните податоци на територијата на РСМ, како и заштита на темелните права и слободи на физичките лица во однос на обработката на нивните лични податоци. Доставените податоци и информации од Агенцијата, се елаборирани во анализата.
- Исто така, при изготвувањето на оваа анализа разгледани се и содржините објавени на веб-страниците на релевантните државни органи: АЗЛП - www.dzlp.mk, Министерството за образование и наука (МОН) - www.mon.gov.mk и Бирото за развој на образованието (БРО) - www.bro.gov.mk.

Целта на оваа анализа е подобро разбирање на моменталната состојба во однос на ефективното остварување на правата на приватност на интернет и слободата на користење интернет кај средношколците, како и родово засновано насилство во онлајн-просторот меѓу учениците во средните училишта, со цел идентификување на недостатоците, предизвиците и ризиците при остварувањето на овие права.

СТРУК- ТУРА



Во оваа анализа ќе бидат опфатени следните закони од националното законодавство:

- Закон за заштита на личните податоци (ЗЗЛП);
- Кривичен законик (КЗ);
- Закон за правда за децата (ЗПД);
- Закон за заштита на децата (ЗЗД);
- Закон за електронските комуникации (ЗЕК);
- Закон за електронска трговија (ЗЕТ);
- Закон за облигационите односи (ЗОО) и
- Закон за средното образование (ЗСО).

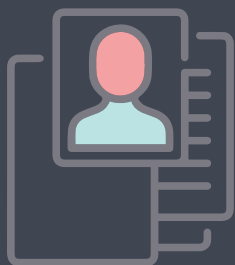
Анализираните закони на директен или индиректен начин се поврзани со правата на приватност на интернет и слободата на користење интернет кај средношколците, како и родово засновано насилство во онлајн-просторот меѓу учениците во средните училишта.

Исто така, ќе бидат опфатени релевантните одредби од Уставот на РСМ, каде што се втемелени основните слободи и права на граѓанинот, а акцентот ќе биде ставен за Законот за заштита на личните податоци, како најрелевантен правен акт на конкретната тема. Исто така, ќе бидат прикажани податоците добиени преку Барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено до АЗЛП.

Понатаму, во анализата ќе бидат прикажани и наодите од прашалниците одговорени од повеќе од 900 средношколци, како и информациите добиени од надзорниот орган во врска со поднесените барања за утврдување на повреди на правото на заштита на личните податоци на деца, барања поврзани со повреда на лични податоци на деца на социјалните мрежи и податоци за утврдени повреди во овие случаи, а на крајот анализата ќе резултира со заклучоци и препораки.

Во овој дел напоменуваме дека РСМ има донесено: Закон за ратификација на Дополнителниот протокол кон Конвенцијата за заштита на поединците во поглед на автоматска обработка на лични податоци, во врска со надзорните тела и прекуграничниот пренос на податоци, Закон за ратификација на Конвенцијата за заштита на лица во однос на автоматска обработка на лични податоци (во 2005 година), во 2002 година е ратификувана Европската конвенција за остварување на правата на децата, донесена во рамките на Советот на Европа, во Стразбур на 25 јануари 1996 година, ратификуван е Дополнителниот протокол кон Конвенцијата за заштита на поединците во поглед на автоматска обработка на лични податоци, во врска со надзорните тела и прекуграничниот пренос на податоци, усвоен од Советот на Европа во Стразбур на 8 ноември 2001 година, а во 2021 година донесен е Закон за ратификација на Протоколот за измена на Конвенцијата за заштита на лица во однос на автоматска обработка на лични податоци (усвоен во Стразбур на 10 октомври 2018 година, потпишан од РСМ на 5 декември 2019 година).

УСТАВОТ НА РСМ ЗА ЗАШТИТАТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ И ПРИВАТНОСТА



Во делот II Основни слободи и права на човекот и граѓанинот (Граѓански и политички слободи и права), член 9 утврдува:

„Граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба.

Граѓаните пред Уставот и законите се еднакви.“

Понатаму, во член 18 од Уставот е загарантирана заштита на личните податоци:

„Се гарантираат сигурноста и тајноста на личните податоци.

На граѓаните им се гарантира заштита од повреда на личниот интегритет што произлегува од регистрирањето информации за нив преку обработка на податоците“.

Исто така, со член 25 од Уставот се штити приватноста на поединецот:

„На секој граѓанин му се гарантира почитување и заштита на приватноста на неговиот личен и семеен живот, на достоинството и угледот“.

Односно со овие одредби од Уставот, се гарантираат сигурноста и тајноста на личните податоци. На граѓаните им се гарантира заштита од повреда на личниот интегритет што произлегува од регистрирањето информации за нив преку обработка на податоците. На секој граѓанин му се гарантира почитување и заштита на приватноста на неговиот личен и семеен живот, на достоинството и угледот.

ЗАКОНОТ ЗА
ЗАШТИТА НА
ЛИЧНИТЕ
ПОДАТОЦИ
КАКО
ОСНОВЕН
ЗАКОН



Законот за заштита на личните податоци, којшто беше донесен во 2005 година², ја „одигра“ својата улога во времето во кое беше донесен и се применуваше, а со него, практично се поставија темелите на заштитата на личните податоци во РС Македонија. Европскиот парламент и Советот на Европската Унија на 27 април 2016 година ја донесоа Регулативата (ЕУ) 2016/679

² Закон за заштита на личните податоци, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/05, 103/08, 124/08, 124/10, 135/11, 43/14, 153/15, 99/16 и 64/18).

за заштита на физичките лица во однос на обработката на личните податоци и движењето на таквите податоци со што се укина Директивата 95/46/ЕК (Директивата 95/46/ЕК е актот што беше транспониран во Законот за заштита на личните податоци од 2005 година). Со донесувањето на новата Регулатива (позната како GDPR- General Data Protection Regulation) започнаа реформските процеси во областа на

заштитата на личните податоци, при што Регулативата имаше транзициски период од две години, па таа во Европската Унија почна да се применува од 25 мај 2018 година. Во РС Македонија оваа Регулатива е соодветно транспонирана во новиот Закон за заштита на личните податоци³, кој почна да се применува од 24 февруари 2020 година.

³ Закон за заштита на личните податоци, „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 42/20 и 294/21).

Ако се запрашаме зошто беше потребно донесување нова Регулатива за заштита на личните податоци, на ниво на ЕУ, можеме да издвоиме две главни причини. Првата причина

е сигурно тоа што технологијата и научно-технолошките решенија галопират се развиваат, а регулацијата во претходната Директива заостануваше зад нив во однос на начинот на уредувањето на техничките и организационските мерки за обезбедување тајност и заштита на личните податоци при нивната обработка, а втората главна причина е сè помасовната обработка на личните податоци на автоматизиран начин. Личните податоци сè повеќе се обработуваат автоматизирано, односно хартиената (рачна) обработка полека се движи кон историјата, така што регулацијата во претходната Директива заостануваше и во однос на принципите (начелата) со кои би се

обезбедила безбедност на личните податоци соодветна на ризикот при нивната обработка кој ќе биде адекватен на новото дигитално време.

Со Законот за заштита на личните податоци се уредува заштитата на личните податоци и правото на приватност во врска со обработката на личните податоци, а особено начелата поврзани со обработката на личните податоци, правата на субјектот на личните податоци, положбата на контролорот и обработувачот, преносот на личните податоци во други држави, основањето, статусот и надлежностите на Агенцијата за заштита на личните податоци, посебните операции на обработка на личните податоци, правните средства и одговорноста при обработката на личните податоците, супервизијата над заштита на личните податоци, како и прекршоците и прекршочната постапка во оваа област. Овој закон се применува на целосно или делумно автоматизирана обработка на личните податоци и на друга

Со Законот за заштита на личните податоци се уредува заштитата на личните податоци и правото на приватност

обработка на личните податоци коишто се дел од постојна збирка на лични податоци или се наменети да бидат дел од збирка на лични податоци.

Заштитата на личните податоци му се гарантира на секое физичко лице без дискриминација заснована врз неговата националност, раса, боја на кожата, верски уверувања, етничка припадност, пол, јазик, политички или други верувања, материјална положба, потекло по раѓање, образование, социјално потекло, државјанство, место или вид престој или кои било други лични карактеристики.

Во Законот за заштита на личните податоци се дефинирани изразите/поимите, а овде ќе наведеме дел од изразите што го имаат следното значење:

„Личен податок“ е секоја информација што се однесува на идентификувано физичко лице или физичко лице што може да се идентификува (субјект на лични податоци), а физичко лице што може да се идентификува е лице чиј идентитет може да се утврди директно или индиректно,

посебно врз основа на идентификатор како што се име и презиме, матичен број на граѓанинот, податоци за локација, идентификатор преку интернет или врз основа на едно или повеќе обележја специфични за неговиот физички, физиолошки, генетски, ментален, економски, културен или социјален идентитет на тоа физичко лице;

„Обработка на личните податоци“ е секоја операција или збир на операции што се извршуваат врз личните податоци или група лични податоци, автоматски или на друг начин, како што се: собирање, евидентирање, организирање, структурирање, чување, приспособување или промена, повлекување, консултирање, увид, употреба, откривање преку пренесување, објавување или на друг начин правење достапни, усогласување или комбинирање, ограничување, бришење или уништување.

ЗЗЛП предвидува дека секоја обработка на лични податоци мора да биде во согласност со основните начела: законитост, правичност и транспарентност, ограничување на целите, минимален обем на податоци, точност, ограничување на рокот на чување и интегритет и доверливост.

Исто така во законот е уредено која обработка може да се смета законита, односно е предвидено дека обработката на личните податоци е законита, само ако и до оној степен доколку е исполнет најмалку еден од следните услови:

- субјектот на лични податоци дал согласност за обработка на неговите лични податоци за една или повеќе конкретни цели;
- обработката е потребна за исполнување договор каде субјектот на лични податоци е договорна страна или за да се преземат активности по барање на субјектот на лични податоци пред неговото пристапување кон договорот;

- обработката е потребна за исполнување законска обврска на контролорот;
- обработката е потребна за заштита на суштинските интереси на субјектот на лични податоци или на друго физичко лице;
- обработката е потребна за извршување работи од јавен интерес или при вршење јавно овластување на контролорот утврдено со закон;
- обработката е потребна за целите на легитимните интереси на контролорот или на трето лице, освен кога таквите интереси не преовладуваат над интересите или основните права и слободи на субјектот на лични податоци што бараат заштита на личните податоци, особено кога субјектот на личните податоци е дете.

СОГЛАСНОСТА КАКО ОСНОВА ЗА ОБРАБОТКА НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

Кога обработката се врши врз основа на согласност, контролорот е должен да демонстрира дека субјектот на личните податоци дал согласност за обработка на неговите лични податоци. Ако согласноста на субјектот на лични податоци е дадена во форма на писмена изјава што се однесува и на други прашања, барањето за согласност мора да се презентира на начин кој јасно може да се разликува од другите прашања, во разбирлива и лесно достапна форма, користејќи јасни и едноставни средства. Секој дел од таквата изјава што претставува повреда на одредбите од овој закон, не е обврзувачки.

Субјектот на лични податоци има право да ја повлече согласноста во секое време. Повлекувањето на согласноста не влијае на законитоста на обработката, заснована на дадена согласност пред нејзиното повлекување. Пред да даде согласност, субјектот на лични податоци се информира за тоа, а повлекувањето на согласноста мора да биде еднакво едноставно како и нејзиното давање. Кога се проценува дали

согласноста е доброволно дадена, во најголема можна мера се зема предвид, меѓу другото, дали извршувањето на договорот во кој е вклучена одредена услуга е условено од давањето согласност за обработка на личните податоци, а која не е потребна за исполнување на договорот.

Во принцип обработката на личните податоци преку социјалните мрежи, играњето видеоигри, користењето и симнувањето апликации, спуштањето и гледањето филмови и музика е заснована врз дадена согласност на корисникот (субјектот на личните податоци). Така што при користењето определени услуги на интернет самите ги оставаме нашите лични податоци: креираме профили, а на социјалните мрежи објавуваме фотографии и видеа.

Особено тука треба да се напомене дека апликациите што се користат за следење на велнес, фитнес и здравствени податоци преку уреди што може да се носат, ги „храниме“ со посебни категории на лични податоци (на пример, податоците за нашето здравје).

Кога говориме за согласноста, треба да се нагласи дека новина претставува согласноста на дете во однос на услугите на информатичкото општество. Имено, за сè друго како цел каде се врши обработка на личните податоци на деца, обработката е законска само ако и доколку таквата согласност е дадена или дозволена од законскиот застапник на детето. Но, во случај на услуги на информатичко општество обработката на личните податоци на дете е законска ако детето има најмалку 14 години. Новиот Закон за заштита на личните податоци предвидува услови што се применуваат за согласноста на дете во однос на услугите на информатичкото општество. Во случај кога субјектот на лични податоци има дадено согласност за обработка на неговите лични податоци

Кога говориме за согласноста, треба да се нагласи дека новина претставува согласноста на дете во однос на услугите на информатичкото општество

ци за една или повеќе конкретни цели, во врска со директното нудење услуги на информатичкото општество на деца, обработката на личните податоци на дете е законска ако детето има најмалку 14 години. Ако детето е на возраст под 14 години, таквата обработка е законска само ако и доколку таквата согласност е дадена или дозволена од законскиот застапник на детето. Во овие случаи, контролорот е должен да вложи разумен напор за верификација дека согласноста е дадена од законскиот застапник на детето, земајќи ја предвид расположливата технологија.

Со Законот за заштита на личните податоци е предвидена глоба во износ до 2% од вкупниот годишен приход на контролорот или обработувачот-правно лице (изразена во апсолутен износ) остварен во деловната година што ѝ претходи на годината кога е сторен прекршокот или од вкупниот приход остварен за пократок период од годината што му претходи на прекршокот, доколку во таа година правното лице, почнало да работи, ќе му се изрече за прекршок на правно лице, ако: не обезбедува услови за верификација дека согласноста е дадена од законскиот застапник на детето во однос на услугите на информатичкото општество.

ПРАВА НА СУБЈЕКТИТЕ НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

Поврзано со „оставањето“ лични податоци на интернет, ЗЗЛП гарантира и остварување на правата на субјектите на лични податоци:

- **Транспарентност, што подразбира: транспарентни информации, комуникација и начини на остварување на правата на субјектот на личните податоци;**
- **Информации и пристап до лични податоци, што се однесува на:**
 - информации што се доставуваат при собирање лични податоци од субјектот на личните податоци,

- информациите што се доставуваат кога личните податоци не се добиени од субјектот на личните податоци,
- правото на пристап на субјектот на личните податоци;
- **Исправка и бришење, што вклучува:**
- право на исправка,
- право на бришење („право да се биде заборавен“),
- право на ограничување на обработката,
- обврска за известување при исправка или бришење на личните податоци или ограничување на обработката и
- право на преносливост на податоците;
- **Право на приговор и автоматизирано донесување поединечни одлуки:**
- право на приговор,
- автоматско донесување поединечни одлуки, вклучувајќи и профилирање.

На пример, при креирање кориснички профил на веб-страница за симнување филмови, транспарентноста се остварува на тој начин што на таа веб-страница треба да биде објавена Политика за приватност, која треба да содржи податоци чија е веб-страницата, дали податоците што се оставаат при регистрација се користат за други цели, дали се споделуваат со други страници, како да го деактивираме нашиот профил и да побараме бришење на оставените податоци.

Понатаму, една од шесте основи врз кои може да се поднесе барање за остварување на правото на бришење („право да се биде заборавен“) е: личните податоци биле собрани во врска со понудата на услуги на информатичко општество, во случај кога субјектот на лични податоци има дадено согласност кога бил на возраст под 14 години (или таквата согласност е дадена или дозволена од законскиот застапник на дете-

то) за обработка на неговите лични податоци за една или повеќе конкретни цели, во врска со директното нудење услуги на информатичкото општество на деца. Според оваа основа, субјектот на личните податоци може да побара од провајдерот/пребарувачот да избрише еден или повеќе резултати ако се собрани лични податоци во врска со понудата на услуги на информатичко општество на дете. На пример, може да се побара бришење лични податоци што биле дадени од страна на дете за цел симнување и вклучување во некоја онлајн-игра.

АГЕНЦИЈАТА ЗА ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ КАКО НАДЗОРНО ТЕЛО

Во 2005 година, со донесувањето на ЗЗЛП заради вршење надзор над законитоста на преземените активности при обработување лични податоци и нивната заштита, беше основана Дирекција за заштита на личните податоци, како самостоен и независен државен орган со својство на правно лице.

Со новиот ЗЗЛП од 2020 година Дирекцијата за заштита на лични податоци се трансформира во Агенција за заштита на личните податоци (АЗЛП) како самостоен и независен државен орган, надлежен да врши надзор над законитоста на преземените активности при обработката на личните податоци на територијата на РСМ, како и заштита на темелните права и слободи на физичките лица во однос на обработката на нивните лични податоци. АЗЛП има надзорни, советодавни и корективни овластувања.

Супервизијата над заштитата на личните податоци во смисла на овој закон е системска и независна контрола над законитоста на преземените активности при обработката на личните податоци и нивната заштита во спроведувањето на ЗЗЛП и прописите донесени врз основа на овој закон, што особено опфаќа истражување, проверка, давање насоки и

превенција на контролорите и обработувачите, а Агенцијата ја врши супервизијата преку супервизори за заштита на личните податоци.

Покрај овластувањата и надлежностите на АЗЛП, во законот се пропишани и задачите што таа ги врши, при што една од законски утврдените задачи е „да ја промовира јавната свест и согледувањето на ризиците, правилата, заштитните мерки и правата во однос на обработката на личните податоци, а особено на активностите што се насочени кон децата“.

ПРАВО НА ПОДНЕСУВАЊЕ БАРАЊЕ ДО АЗЛП

Секој субјект на лични податоци има право да поднесе барање до АЗЛП, доколку смета дека обработката на неговите лични податоци ги прекршува одредбите од ЗЗЛП, притоа не доведувајќи ги во прашање кои било други управни или судски средства за правна заштита. Агенцијата го информира подносителот на барањето за текот и исходот од постапката, вклучувајќи ја можноста за судска заштита. АЗЛП го олеснува поднесувањето на барањата преку мерки како што се: образец за поднесување барање, кој може да биде пополнет и по електронски пат согласно со закон, а без да се исклучат и другите средства за комуникација. АЗЛП ќе одлучи дали во текот на постапката на спротивната страна ќе ѝ ги открие личните податоци на подносителот на барањето, како и на сведокот. За поднесеното барање, АЗЛП спроведува супервизија.

На веб-страницата на АЗЛП⁴ постои можност за поднесување барање преку веб-форма, а исто така е објавен и образец на барање што се поднесува до АЗЛП. Исто така на веб-страницата може да се најде и образец на „Барање за бришење на лажниот профил креиран на Ваше име“⁵.

⁴ www.dzlp.mk

⁵ https://dzlp.mk/sites/default/files/u4/baranje_socijalni_mrezi_2.pdf

ПРАВО НА ЕФЕКТИВНА СУДСКА ЗАШТИТА ПРОТИВ ОДЛУКИТЕ НА АЗЛП И ПРАВО НА ЕФЕКТИВНА СУДСКА ЗАШТИТА ПРОТИВ КОНТРОЛОР ИЛИ ОБРАБОТУВАЧ

Секое физичко или правно лице има право на ефективна судска заштита против правно обврзувачката одлука на АЗЛП, која се однесува на него, притоа не доведувајќи ги во прашање кои било други управни или вонсудски средства за правна заштита.

Секој субјект на лични податоци има право на ефективна судска заштита, кога АЗЛП не го информирала субјектот на лични податоци во рок од три месеци за исходот на постапката по поднесеното барање (во случаи кога сметал дека на неговите лични податоци, ги прекршува одредбите од овој закон).

Не доведувајќи ги во прашање кои било достапни управни или вонсудски средства за правна заштита, вклучувајќи го и правото на поднесување барање до АЗЛП (во случаи кога смета дека обработката на неговите лични податоци ги прекршува одредбите од овој закон), секој субјект на лични податоци има право на ефективна судска заштита кога смета дека се повредени неговите права утврдени со овој закон, како резултат на обработката на неговите лични податоци спротивно од овој закон.

Субјектот на лични податоци го остварува правото на судска заштита со поднесување тужба до надлежниот суд согласно закон.

ПРАВО НА НАДОМЕСТОК НА ШТЕТА И ОДГОВОРНОСТ

Секое лице кое претрпело материјална или нематеријална штета како резултат на прекршување од АЗЛП има право да добие надоместок од контролорот или обработувачот за претрпената штета.

Секој контролор кој е вклучен во обработката на лични податоци е одговорен за штетата предизвикана од таа обработка, којашто ги прекршува одредбите на законот. Обработувачот е одговорен за штетата што е предизвикана од обработката, само доколку не ги почитувал обврските од ЗЗЛП кои се посебно наменети за обработувачите или кога дејствувал надвор од законските упатства на контролорот или во спротивност со нив.

Постапката за остварување на правото на надоместок на штета се води пред надлежен суд согласно закон.



КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК НА РСМ



Кривичниот законик⁶ не се применува спрема дете кое во време на извршување на кривичното дело не наполнило четири-

⁶ Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017 и 248/2018)

наесет години. Спрема малолетници и помлади полнолетни лица за кривични дела предвидени со закон или со меѓународните договори ратификувани согласно Уставот на РСМ се применуваат одредбите на КЗ, ако со закон поинаку не е предвидено.

Во КЗ во значењето на изразите од овој законик, под „жртва на кривично дело“ се подразбира секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права како последица на сторено кривично дело.

Под „**дете како жртва на кривично дело**“ се подразбира малолетно лице до 18 години.

Под „**насилство врз дете**“, според Кривичниот законик, меѓу другото се подразбира: и психичко насилство, **насилство**

преку интернет, врничко насилство, како и демнење и следење на детето.

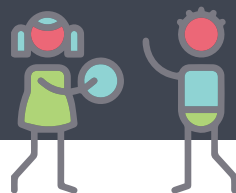
Во Кривичниот закон е уредено кривично дело: „**Насилство врз дете**“: Тој што ќе изврши физичко, психичко или друг вид насилство спрема дете, ќе се казни со парична казна или со затвор од шест месеци до три години.“

Во кривичните дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот е уредено кривичното дело: „**Злоупотреба на лични податоци**“: „Тој што спротивно на условите утврдени со закон без согласност на граѓанинот прибира, обработува или користи негови лични податоци, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година.

Со казна од став 1 се казнува тој што ќе навлезе во компјутерски информатички систем на лични податоци со намера користејќи ги за себе или за друг да оствари некаква корист или на друг да му нанесе некаква штета“.

Во однос на дискриминирањето по која било основа, во Кривичниот законик е предвидено кривично дело: „Расна и друга дискриминација“: „Тој што врз основа на разлика на полот, расата, бојата на кожа, родот, припадноста на маргинализирана група, етничката припадност, јазикот, државјанството, социјалното потекло, религијата или верското уверување, други видови уверувања, образованието, политичката припадност, личниот или општествениот статус, менталната или телесната попреченост, возраста, семејната или брачната состојба, имотниот статус, здравствената состојба или која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ги повредува основните човекови права и слободи признати од страна на меѓународната заедница, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години“.

ЗАКОН ЗА ПРАВДА ЗА ДЕЦАТА



Со Законот за правда за децата⁷ се уредува постапувањето со децата во ризик и децата сторители на дејства што со закон се предвидени како

⁷ Закон за правда за децата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 148/2013 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 152/2019 и 275/2019)

кривични дела и прекршоци, се определуваат условите за примена на мерки на помош, грижа и заштита, на воспитни и алтернативни мерки и за казнување на децата и помлади-те полнолетни лица, положбата, улогата и надлежноста на органите што учествуваат во постапувањето со децата и извршувањето на воспитните и алтернативните мерки и казни.

Со овој закон се уредуваат мерките за заштита на децата жртви на дејства, кои со закон се предвидени како кривични дела и на децата сведоци и мерките за превенција на детско престапништво.

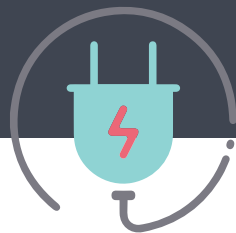
Целите на Законот и на неговата примена се остварување приоритетен интерес и заштита на децата од криминал, насилство и од кој било облик на загрозување на нивните слободи и права и нивниот правилен развој, заштита на децата сторители на дејства кои со закон се предвидени како кривични дела и прекршоци и од поврат на такви дела, нивна социјализација, воспитување и превоспитување, помош и грижа за децата и заштита во постапката пред судот и другите органи на нивните слободи и права загарантирани со Уставот на Република Македонија, со Конвенцијата за правата на детето и со другите меѓународни договори за положбата на децата, ратификувани согласно Уставот на Република Македонија.

ЗАКОН ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА

Со Законот за заштита на децата⁸ се уредува системот и организацијата за заштита на децата. Заштитата на децата е организирана дејност заснована на правата на децата, како и на правата и обврските на родителите за планирање на семејството и на државата и единиците на локалната самоуправа за водење хумана популациона политика. Заштитата на децата се остварува со обезбедување услови и ниво на животен стандард што одговара на физичкиот, менталниот, емоционалниот, моралниот и социјалниот развој на децата. Заштита на децата, во смисла на овој закон, се остварува преку обезбедување определени права, средства и облици за заштита на децата. Во примената на одредбите од овој закон се тргнува од принципите на заштитата на правото на живот и развој на детето, заштитата на најдобриот интерес на детето, обезбедување минимум стандард за секое дете под еднакви услови, исклучување на каква било форма на дискриминација, почитување на правото на детето на слобода и безбедност на личноста, на сопствено мислење и слободно изразување, здружување и образование, услови за здрав живот и остварување на други социјални права и слободи на детето.

⁸ Закон за заштита на децата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 23/2013, 12/2014, 44/2014, 144/2014, 10/2015, 25/2015, 150/2015, 192/2015, 27/2016, 163/2017, 21/2018 и 198/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 104/2019, 146/2019, 275/2019, 311/2020 и 294/2021)

ЗАКОН ЗА ЕЛЕКТРОН- СКИТЕ КОМУ- НИКАЦИИ



⁹ Закон за електронските комуникации („Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2014, 188/2014, 44/2015, 193/2015, 11/2018 и 21/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 98/2019 и 153/2019

Во Законот за електронските комуникации⁹, меѓу другото, се дефинирани следните изрази: „Услуги на информатичко општество“: се услуги што се обезбедуваат за надоместок на далечина преку електронски средства и на лично барање на примателот на услугата.

„На далечина“ означува дека услугата се обезбедува без истовремено присуство на две страни.

„Преку електронски средства“ значи дека услугата се испраќа од почетната/изворната точка и се добива на крајната дестинација преку електронска опрема за процесирање (вклучително и дигитална компресија) и чување податоци и се испраќа, пренесува и добива во целост преку кабел, радиобранови, оптички средства или други електромагнетни средства. „На лично барање на примателот на услугата“ значи дека услугите се обезбедуваат преку пренос на податоци на лично барање;

Во овој закон е уредено и постапувањето при „Небарани комуникации“ (член 174): (1) Користењето на автоматско повикување и на комуникациски системи за повикување на претплатнички телефонски броеви без човечка интервенција (автоматски машини за повикување, СМС, ММС), факс-апарати или електронска пошта, заради вршење директен маркетинг, може да биде дозволено само доколку претплатниците претходно се согласиле со истото. (2) Физички и правни лица може да ги користат електронските контакт-податоци за електронска пошта добиени од потрошувачите на нивните производи или услуги, за директен маркетинг и продажба само на нивни слични производи или услуги, под услов на тие потрошувачи да им обезбедат јасна и недвосмислена можност, на бесплатен и едноставен начин да приговораат за таквото користење на електронските контакт-податоци при нивното добивање и при добивање на секоја порака, во случај кога потрошувачот однапред не го одбил таквото користење на неговите електронски контакт-податоци. (3) Небарани комуникации за целите на директен маркетинг различни од тие наведени во ставовите (1) и (2) на овој член (на пример, говорни телефонски повици), се дозволени само кога претплатниците или корисниците дале согласност за тоа, на бесплатен начин. (4) Се забранува испраќање електронска пошта за директен маркетинг или за поттикнување посета на одредени веб-страници, со сокривање или прикривање на идентитетот на испраќачот во чие име е направена комуникацијата, без валидна адреса на која примателот на комуникацијата може да испрати барање за прекин на таквата комуникација“.

Со член 26-а од Законот за електронските комуникации во состав на Агенцијата за електронски комуникации се формира посебна организациона единица – Национален центар за одговор на компјутерски инциденти (MKD-CIRT), која ќе претставува официјална национална точка за контакт и координација во справувањето со безбедносните инциденти кај мрежите и информациските системи и кој ќе идентификува и ќе обезбедува одговор на безбедносни инциденти и ризици (веб-страница www.mkd-cirt.mk).

ЗАКОН ЗА ЕЛЕКТРОНСКА ТРГОВИЈА



Со овој закон¹⁰ се уредуваат услугите на информатичко општество поврзани со електронската трговија, одговорностите на даватели-

¹⁰ Закон за електронска трговија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 133/2007, 17/2011, 104/2015 и 192/2015 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 31/2020)

те на услуги на информатичко општество, комерцијалната комуникација и правилата во врска со склучувањето на договорите во електронски облик.

Во Законот за електронска трговија се уредени информациите што треба да се обезбедат при комерцијална комуникација: „(1) Давателот на услуги на информатичко општество на примателот на услуги и надлежните органи на државната управа во Република Македонија е должен да ги направи лесно, директно и постојано достапни најмалку следниве информации: име, односно фирма на давателот на услугата, седиште на правното лице, давател на услугата или адреса доколку е физичко лице, податоци за давателот на услугата врз основа на кои примателот на услугата може на директен и ефикасен начин да стапи во контакт со него, вклучително електронската адреса,

трговскиот регистар во кој е внесен давателот на услуги и бројот на неговата регистрација или еквивалентните средства на идентификација во тој регистар, кога давателот на услугата е заведен во трговски или друг соодветен регистар; податоци од надлежниот орган, доколку давателот на услугата подлежи на обврска за издавање лиценци или друг вид одобренија и даночен број ако давателот на услуга е обврзник на ДДВ. (2) Покрај информациите од ставот (1) на овој член давателот на услуги на информатичко општество, кој врши регулирана професија, е должен да ги направи достапни и следниве информации: податоци за институцијата кај која е регистриран давателот на услугата; професионалниот назив и земјата во која е стекнат тој назив и упатување на професионалните правила во земјата во која ја врши дејноста и начинот на пристап до нив“.

Овие одредби од Законот за електронска трговија коренспондираат со утврденото начело на транспарентност во Законот за заштита на личните податоци, особено од аспект на информираноста за идентитетот на контролорот во случаите кога врши продажба преку веб-страница.

Исто така, во овој закон се вградени и одредби што се однесуваат на комерцијална комуникација (член 8) и небарана комерцијална комуникација (член 9).



ЗАКОН ЗА ОБЛИГАЦИОНИТЕ ОДНОСИ



Во Законот за облигационите односи¹¹ е уредено дека: „Волјата за склучување договор може да се изјави со зборови, вообичаени знаци или друго однесување од кое со сигурност може да се заклучи за неј-

¹¹ Закон за облигационите односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009 и 123/2013 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 215/2021)

зиното постоење, содржина и идентитетот на давачот на изјавата. Волјата за склучување договор може да се изјави и со помош на различни комуникациски средства (телефон, факс, **интернет-врска** и други). (3) Изјавата на волја мора да биде направена слободно и сериозно.

Во Законот за облигационите односи е уредена и одговорноста во случаи кога е причинета штета од страна на дете.

Одговорност на друго лице за малолетник: Согласно член 154 од овој Закон: (1) За штетата што на друг ќе му ја причини малолетник додека е под надзор на старател, училиште или друга установа, одговара старателот, училиштето, односно другата установа, освен ако докажат дека надзорот го вршеле на начинот на кој се обврзани или дека штетата

би настанала и при грижливо вршење на надзорот. (2) Ако за штетата одговара и малолетникот, одговорноста е солидарна.

Посебна одговорност на родителите: Според член 155 од овој Закон: (1) Ако должноста за надзор над малолетно лице не е од родителите, туку од некое друго лице, оштетениот има право да бара надомест од родителите кога штетата настанала поради лошото воспитување на малолетникот, лошите примери или порочните навики што му ги дале родителите или ако и инаку штетата може да им се припише во вина на родителите. (2) Лицето врз кое во овој случај е должноста за надзор има право да бара од родителите да му го надоместат исплатениот износ ако тоа му исплатило надомест на оштетениот

Одговорност врз основа на справедливост: Според член 156 од законот: (1) Во случај на штета што ја причинило лице што за неа не е одговорно, а надоместот не може да се добие од лицето што било должно да води надзор над него, судот може, кога тоа го бара справедливоста, а особено со оглед на материјалната состојба на штетникот и оштетениот, да го осуди штетникот да ја надомести штетата, на полно или делумно. (2) Ако штетата ја причинил малолетник способен за расудување кој не е во состојба да ја надомести, судот може, кога тоа го бара справедливоста, а особено со оглед на материјалната состојба на родителите и на оштетениот, да ги обврзе родителите да ја надоместат штетата, на полно или делумно, иако не се виновни за неа.

ЗАКОН ЗА СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ



При подготовката на оваа анализа беше анализиран и Законот за средното образование¹², а беа разгледани и веб-страницата на Министерството за образование и наука: www.mon.gov.mk, како и веб-страницата на Бирото за развој на образованието: www.bro.gov.mk. Во Законот за средно образование се вградени неколку норми што се однесуваат на личните податоци единствено во контекст на потреба од нивна обработка за интегрирана база на податоци што ја води Министерството за образование и наука („Средното училиште собира, обработува, чува, испраќа и користи податоци содржани во збирките на податоци согласно со прописите за заштита на личните податоци, за потребите на интегрираната база на податоци што ја води Министерството“), како и во контекст на тоа дека овие податоци средното училиште ги добива од родителите/старателите на учениците.

¹² Закон за средното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016, 67/2017 и 64/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 229/2020)

цата на Бирото за развој на образованието: www.bro.gov.mk. Во Законот за средно образование се вградени неколку норми што се однесуваат на личните податоци единствено во контекст на потреба од нивна обработка за интегрирана база на податоци што ја води Министерството за образование и наука („Средното училиште собира, обработува, чува, испраќа и користи податоци содржани во збирките на податоци согласно со прописите за заштита на личните податоци, за потребите на интегрираната база на податоци што ја води Министерството“), како и во контекст на тоа дека овие податоци средното училиште ги добива од родителите/старателите на учениците.

Од разгледувањето на веб-страницата на Министерството за образование и наука: www.mon.gov.mk и веб-стра-

ницата на Бирото за развој на образованието: www.bro.gov.mk се утврди дека не се објавени податоци во однос на проекти и документи (на пример, прирачници, водичи, брошури, наставни програми и сл.), кои се однесуваат или на некој начин се поврзани со приватноста и ефективноста остварување на правата на приватност на интернет и слободата на користење интернет кај средношколците, како и родово засновано онлајн-насилство меѓу учениците во средните училишта.

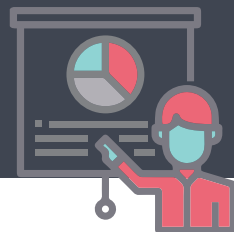
Дополнително, тука би можело да се наведе дека релативно рано уште во 1986 година, во Македонија е воведен предметот Информатика, додека првата посериозна компјутеризација на училиштата се спровела во 2002, кога Кина донирала 6.000 компјутери за училиштата.

Во месец октомври 2020 година, на повеќе веб-страници¹³, беше објавено дека: секој седми ученик во Македонија не може да ја следи онлајн-наставата што почнала на 1 октомври (поради ситуацијата со ковид-19) зашто немал електронски уред – компјутер, таблет или паметен телефон. Вкупно 40.000 основци и средношколци, за разлика од своите соученици, требало да следат снимени предавања на еден од новите канали на Македонската радио-телевизија или да учат од печатените материјали што ќе им ги даваат наставниците.

¹³ <https://makfax.com.mk/top/40-%D0%B8%D0%BB%D1%98%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0-%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%98%D1%83%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D1%81/>

<https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%B5%D1%81%D0%B5%D1%82-%D0%B8%D0%BB%D1%98%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0-%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%98%D1%83/>

ПРЕЗЕНТАЦИЈА НА ДОСТАВЕНИТЕ ИНФОРМАЦИИ ОД АЗЛП



До АЗЛП е доставено Барање за слободен пристап до информации, во однос на следните прашања:

- Колку барања од малолетници (преку нивни законски застапници) се поднесени до АЗЛП во текот на 2021 година, а кои се однесуваат на бришење лажни профили на социјални мрежи, заклучени профили или искористени фотографии од нивните профили?
- Дали АЗЛП има преземено некои активности во текот на 2020 и 2021 година, а кои се однесуваат на заштита на приватноста на социјалните мрежи на малолетни лица и средношколци?

Од страна на АЗЛП е добиен одговор дека:

- Вкупниот број претставки пристигнати во АЗЛП во периодот од 1.1.2021 до 31.10.2021 година е 488. Најголемиот дел од претставките се за злоупотреби на социјални мрежи и за усогласување со новите прописи за заштита на личните податоци, особено во однос на документацијата за техничките и организациските мерки за обе-

збедување безбедност на обработката на личните податоци соодветно на ризикот, потоа за определување овластено лице (офицер за заштита на личните податоци), за проценката на влијанието на заштитата на личните податоци итн. Преостанатиот дел на претставките се однесуваат на обработка на лични податоци преку системот за вршење на видеонадзор, информирање за правата на субјектот на лични податоци, директен маркетинг итн.

- Во однос на супервизиите, во периодот од 1.1.2021 до 31.10.2021 супервизорите во Агенцијата имаат спроведено 269 супервизии. Споредбено со извршените супервизии во 2020 година, во 2021 година и покрај континуираните предизвици од пандемијата со вирусот ковид-19, зголемен е бројот на спроведените надзори. Во овој период супервизорите, исто така, постапувале по 75 барања за утврдување повреда на правото на заштита на личните податоци. Поднесените барања се однесувале на: остварување права на субјектите на лични податоци (пристап до лични податоци, бришење лични податоци), видеонадзор, обработка на лични податоци на граѓани за цели на подигнување брзи кредити итн. Од барањата 1 (едно) се однесува на објавување фотографија на дете направена во градинка, искористена за маркетинг-цели од страна на фото-студио без согласност на родителите. Додека во 18 случаи Агенцијата има утврдено повреда на правото на заштита на личните податоци.
- По повод одбележувањето на 40-годишнината на Европскиот ден на заштита на личните податоци, на 28 јануари 2021 година, Агенцијата организира презентација преку онлајн-платформа со цел информирање на граѓаните за нивните права во оваа област, со што би се овозможило поефикасно остварување на тие права. Во месец февруари објавен е и документ - Приватноста на децата и младите во светот на модерни технологии (интернет и социјални мрежи), што имплицира дека Агенцијата отпочнала со активности за приближување на предметната тема до младите и децата.

АНАЛИЗА НА СОСТОЈБАТА СО ПРАВОТО НА ПРИВАТНОСТ



До 4 средни училишта беше доставен Прашалник со следните прашања наменети за средношколците:

- Кои социјални мрежи ги користите?
- Колку време дневно поминувате на интернет?
- Дали користите Ваши вистински лични податоци кога креирате нов кориснички профил на социјална мрежа?
- Дали Ви се случило Ваши фотографии објавени на социјална мрежа да се искористат без Ваша дозвола?
- Дали Вие објавувате туѓи фотографии на социјални мрежи без да побарате дозвола?
- Дали некој Ве навредувал преку социјална мрежа?
- Дали сте биле жртва на онлајн-насилство базирано на родова основа? Опишете

- Дали познавате некој Ваш соученик/пријател, кој бил жртва на онлајн-насилство базирано на родова основа (навредуван преку социјални мрежи)? Опишете
- Дали некогаш сте купувале онлајн?
- Дали сте го користеле корисничкиот профил на Вашите родители при купување онлајн или сте креирале нов профил?
- Дали сте симнувале музика или сте играле игра на интернет за која било потребно да внесете Ваши лични податоци?
- Дали знаете каде да се обратите доколку Ви се случи нарушување на приватноста преку социјални мрежи и/или интернет? Каде?

Од страна на средношколците добиени се над 1000 одговорени прашалници. Од анализата на одговорите се констатира следното:

- Првично бројот на добиени одговори на прашалниците е солиден показател за интересот за предметната тема.
- Најголемиот дел од средношколците користат различни социјални мрежи, а само пет средношколци одговориле дека не користат ниту една социјална мрежа.
- Најголемиот дел од анкетираниите средношколци поминуваат од два до пет часа дневно на интернет;
- Приближно две третини од анкетираниите средношколци користат вистински лични податоци при креирањето нов кориснички профил.
- Најголемиот дел од анкетираниите средношколци не објавуваат туѓи фотографии без да побараат дозвола, а на повеќе од 100 анкетираните средношколци им се случило да биде објавена нивна фотографија на социјална мрежа без да им биде побарана дозвола.

- На дел од анкетираниите средношколци им се случило да бидат навредувани преку социјална мрежа, но им е непријатно да го опишат настанот.
- Мал дел од анкетираниите средношколци одговориле дека во определени случаи добивале пораки за кои може да се смета дека целта има била родово базирано насилство.
- Најголемиот дел од анкетираниите средношколци познаваат некој (соученик/пријател) кој бил жртва на онлајн-насилство базирано на родова основа, но не ја опишуваат конкретната ситуација (на пример, пишуваат: „многу е вулгарно за да опишам“), а дел сметаат дека: „сите од овие генерации некогаш биле предмет на родово базирано насилство онлајн“.
- Над 700 анкетирани средношколци купувале производи/услуги преку интернет, а помалку од половина од нив користеле веќе креиран профил, другите креирале нови кориснички профили.
- Најголемиот дел од анкетираниите средношколци симнувале музика или играле игри на интернет каде било потребно да се внесат нивни лични податоци, а дел од нив ги внеле вистинските лични податоци за да ја добијат услугата.
- Мал дел од анкетираниите средношколци знаат каде да се обратат доколку им се случи нарушување на приватноста преку интернет (некои од одговорите се: сајбер криминална полиција, полиција, нема закон за тоа...), а значителен дел навеле дека ќе се обратат до своите родители.

ЗАКЛУЧОЦИ

Во РСМ постои добра основа за заштита на приватноста и обработката на личните податоци имајќи го предвид фактот дека постојниот ЗЗЛП е усогласен со европското законодавство и дава акцент на заштитата при автоматизираната обработка на личните податоци и заштита на приватноста. ЗЗЛП посветува внимание на заштитата на личните податоци на деца при нудење услуги на информатичко општество, со акцент на валидноста на дадена согласност за обработка на лични податоци, информираност и транспарентност.

Една од задачите на АЗЛП предвидена со ЗЗЛП е промовирање на јавната свест и согледувањето на ризиците, правилата, заштитните мерки и правата во однос на обработката на личните податоци, а особено на активностите насочени кон децата. Во периодот од стапување во сила на новиот закон и негова примена, од добиените информации од АЗЛП, како и од веб-страницата www.dzlp.mk не можеа да се најдат информации по однос на проекти и преземени активности на АЗЛП за остварување на оваа задача насочени кон децата.

АЗЛП во текот на 2021 година, и покрај ситуацијата со вирусот на ковид-19, спровела голем број супервизии при што постапувала само по едно барање за утврдување повреди за заштита на личните податоци. Исто така, Агенцијата нема посебна евиденција по однос на бројот на поднесените барања од малолетници (преку нивни законски застапници) до АЗЛП во текот на 2021 година, а кои се однесуваат на бришење лажни профили на социјални мрежи, заклучени профили или искористени фотографии од нивните профили.

Понатаму, може да се заклучи дека во формалното образование на средношколците не се вклучени програми, содржини и теми за приватноста на интернет, заштитата на лични податоци и родово базирано насилство, што имплицира на фактот дека со неформалното образование потребно е да се вклучат активности, теми и содржини за конкретната тема.

Од анализата на одговорените прашалници од страна на учениците во средните училишта може да се заклучи дека иако средношколците голем дел од времето поминуваат на интернет, не знаат точно каде да се обратат доколку им се случи нарушување на приватноста преку социјални мрежи и/или интернет, како и дека генерално можат да препознаат родово базирано насилство на интернет.

ПРЕДИЗВИЦИ И ПРЕПОРАКИ

- Евидентна е потребата од дополнувања во наставната програма на средните училишта при што ќе се вклучат теми за ефективно остварување на правата на приватност на интернет и слободата на користење интернет кај средношколците, како и родово засновано онлајн-насилство меѓу учениците во средните училишта.
- Имајќи предвид дека во формалното образование не се вклучени теми за едуцирање на средношколците за остварувањето на правата на приватност на интернет и слободата на користење интернет кај средношколците, како и родово засновано онлајн-насилство меѓу учениците во средните училишта, се препорачува преку неформалното образование да се овозможи градење компетенции што ги оспособуваат во целост средношколците да ги истражуваат и користат многубројните можности што ги нуди интернетот, но во исто време да бидат способни да управуваат (да ги препознаат и да се справат) со предизвиците и ризиците на интернет. Воедно ова едуцирање мора да вклучи и содржини и информации за

правата и одговорностите при користењето интернет, особено во однос на заштита на своите лични податоци, но и почитување на приватноста на другите на интернет.

- Потребно е надлежните органи (АЗЛП, МОН, БРО) да соработуваат меѓу себе во однос на промовирање на јавната свест и согледувањето на ризиците, правилата, заштитните мерки и правата во однос на обработката на личните податоци, а особено на активностите насочени кон децата, но дотолку повеќе да соработуваат со невладините организации што реализираат проекти наменети за едукација и остварување на правата на приватност на децата и средношколците и родово базираното насилство.
- Потребно е едукација во однос на конкретната тема да се спроведува и на микрониво, односно секое средно училиште да дејствува едукативно, превентивно и ефективно. Средните училишта треба да овозможат едукација на средношколците за остварувањето на правата на приватност на интернет и слободата на користење интернет кај средношколците, едукација за препознавање и соодветно реагирање при родово засновано онлајн-насилство меѓу учениците во средните училишта, но и едукација за одговорностите при користењето на интернет.
- Средните училишта треба да обезбедат високо ниво на едукација на своите кадри (наставници, педагози, психолози...) во однос на предметната тема, кои ќе можат да ги насочат средношколците во остварувањето на своите права и одговорности на интернет.
- Потребно е да се осмисли начин за едуцирање на родителите за конкретната тема и партиципирање во едукацијата на средношколците во однос на остварувањето на нивните права и обврски при користењето на интернет.

- Неопходно е и воспоставување соодветни механизми во рамките на самото училиште за пријавување повреди на приватноста и правото на заштита на личните податоци и родово базирано насилство на интернет (на пример, определување наставник, педагог, психолог или офицер за заштита на личните податоци кај кои учениците ќе може да пријават или да се информираат за прекршување на правата на приватност на интернет и родово базирано насилство, кои понатаму зависно од конкретната ситуација ќе ги насочат кон соодветниот надзорен орган – на пример, да поднесат барање до АЗЛП).
- Покрај потребата од едукација на средношколците за предметната тема, потребно е охрабрување на средношколците за пријавување повреди на приватноста и родово базирано насилство на интернет. Неопходно е да се има предвид дека препорачаните активности треба да бидат насочени кон справување со суштинскиот предизвик: заштитата на приватноста и личните податоци да биде интегриран елемент во културата на однесување, а следствено на наведеното и дел од воспитно образовниот процес на средношколците.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Тони Јаневски, „Интернет технологии“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Република Македонија, Скопје, 2015

Закон за заштита на личните податоци, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/05, 103/08, 124/08, 124/10, 135/11, 43/14, 153/15, 99/16 и 64/18).

Закон за заштита на личните податоци, „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 42/20 и 294/21).

Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017 и 248/2018)

Закон за правда за децата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 148/2013 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 152/2019 и 275/2019)

Закон за заштита на децата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 23/2013, 12/2014, 44/2014, 144/2014, 10/2015, 25/2015, 150/2015, 192/2015, 27/2016, 163/2017, 21/2018 и 198/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 104/2019, 146/2019, 275/2019, 311/2020 и 294/2021)

Закон за електронските комуникации („Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2014, 188/2014, 44/2015, 193/2015, 11/2018 и 21/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 98/2019 и 153/2019

Закон за електронска трговија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 133/2007, 17/2011, 104/2015 и 192/2015 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 31/2020).

Закон за облигационите односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009 и 123/2013 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 215/2021)

Закон за средното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016, 67/2017 и 64/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 229/2020)

<https://makfax.com.mk/top/40-%D0%B8%D0%BB%D1%98%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0-%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%98%D1%83%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D1%81/>

<https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%B5%D1%81%D0%B5%D1%82-%D0%B8%D0%B%D1%98%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0-%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%98%D1%83/>

www.dzlp.mk

